

PRIMAVERA-ESTIU 2013

14

PREU EXEMPLAR 8 €

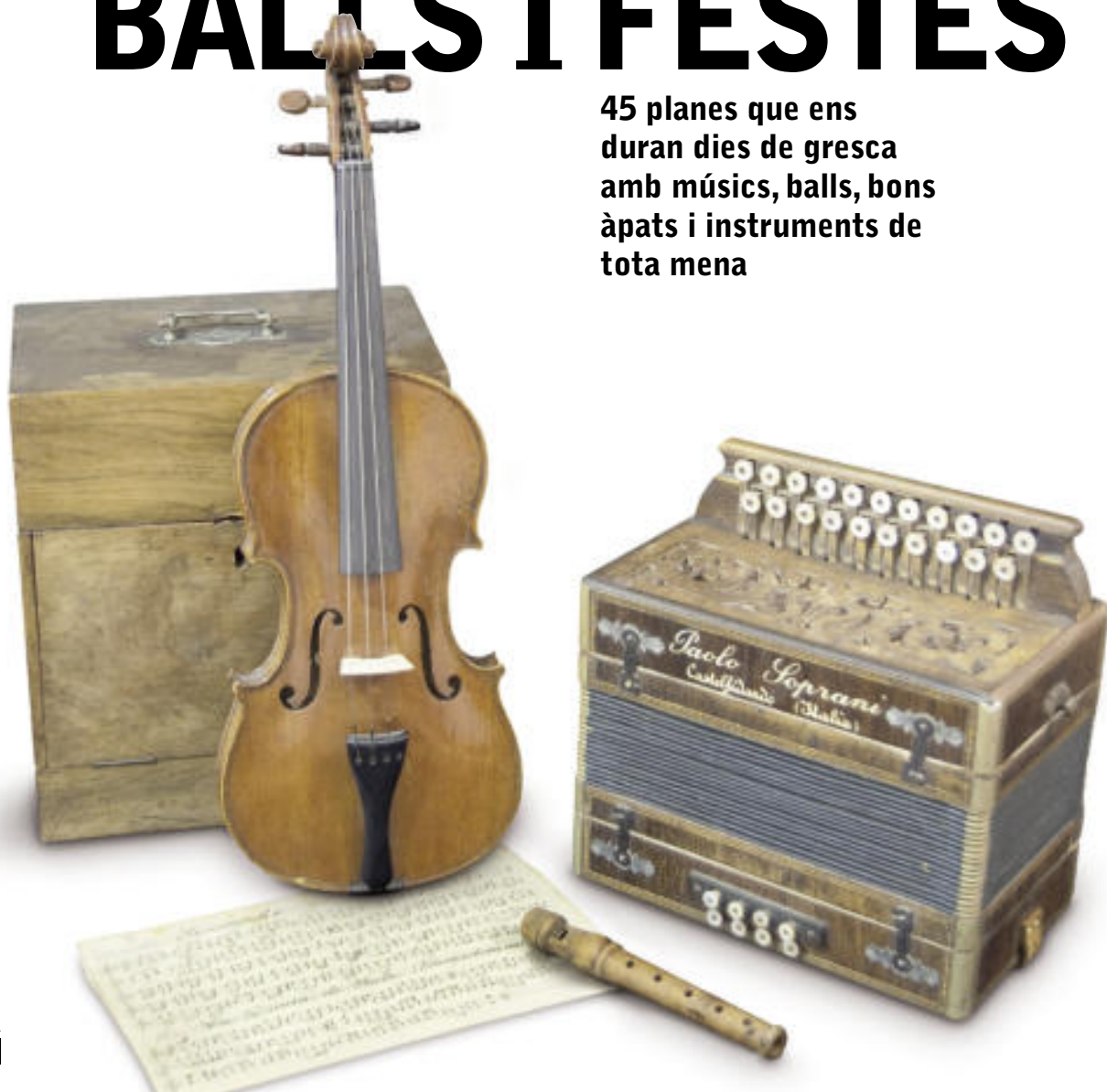
cadípedraforca

www.cadipendraforca.cat

DOSSIER

MÚSICS, BALLS I FESTES

45 planes que ens
duran dies de gresca
amb músics, balls, bons
àpats i instruments de
tota mena

CONVERSA

Joan Massa

HA ESTAT LA MÀ DRETA
DELS COPRÍnceps
EPISCOPALS I EL PRIMER
SÍNDIC DE GREUGES
DE LA SEU

RETRAT DE FAMÍLIA

Cal Font de Sagàs

UNA FAMÍLIA
CENTENÀRIA QUE
CONSERVA LA TERRA I ELS
COSTUMS ADAPTANT-SE
ALS NOUS TEMPS

PERFILS

Jaume Argerich

FILL DE COLL DE NARGÓ,
VA ANAR AL SERVEI TRES
VEGADES; HA ESTAT
MINER, BARBER
I LAMPISTA

Josep Vila

ALS SEUS 91 ANYS TÉ
BONS RECORDS DE QUAN
FEIA DE 'SAGRISTÀ'
DE QUERALT

Josep Laguarda

VIU A ALP, PERÒ CONEIX
TOTS ELS PAGESOS DE LA
COMARCA DELS TEMPS
EN QUÈ ERA TRACTANT

Ramon Orriols

UN PALETA DE
CASTELLAR DE N'HUG
QUE HA PUJAT TANTES
CASES QUE LES PODRIA
CONSTRUIR DE MEMÒRIA

A PEU

Les colònies del Llobregat

El circuit arqueològic d'Eina

D'ACORD, PARLEM
DE LA CULTURA
DE L'AIGUA.

PERÒ COMENCEM
PEL PRINCIPI.

Segur que una pagesa de fa dos segles podria donar-te lliçons sobre coses que ara ens semblen molt modernes: la cultura de l'esforç, el reciclatge, el valor de l'aigua o la sostenibilitat. Vine a comprovar-ho al Museu de la Vida Rural i descobreix un dels discursos museogràfics més moderns i més ben treballats del nostre país. Un museu que, mitjançant les instal·lacions més innovadores, s'encarrega de refrescar-nos alguns valors que vénen d'antle, però que cal tenir presents per encaminar bé el futur.

**MUSEU
VIDA RURAL**
L'ESPLUGA DE FRANCOLI

www.museuvidarural.cat / info@museuvidarural.cat / T. 977 870 576

PER SABER ON ANEM,
CAL SABER D'ON VENIM.

DIRECTOR >

Carles Pont
carles@cadipendraforca.cat

COORDINADOR PATRIMONI >

Marc Martínez

REDACCIÓ >

Telèfon 972 46 29 29
revista@cadipendraforca.cat

SUBSCRIPCIONS I PUBLICITAT >

Telèfon 972 46 29 29
comercial@cadipendraforca.cat

COL·LABORADORS >

Pere Aymerich
Montserrat Beses
Juli Bover
Jordi-Pau Caballero
Josep Carreras Vilà
Jordi Dalmau i Ausàs
Josep Espunyes
Manel Figuera
Marcel Fité
Carles Gascón
Emili Giménez
Pep Graell
Quirze Grifell
Xavier Llongueras
Guillem Lluch
Josep Marmi
Pilar Màrquez
Oriol Mercadal
Neus Moran
Josep Noguera
Lluís Obiols i Perearnau
Jordi Pasques i Canut
Xavier Pedrals
Marta Pich
Àngel del Pozo
Meritxell Prat
Pere Pujol
Enric Quilez
Benigne Rafart
Elisabet Serra
Erola Simon
Martí Solé Irla
Queralt Solé
Miquel Spa
Montse Subirana
M. Àngels Terrones
Eva Tomàs Gonfaus
Ramon Vilalta
Albert Villaró
Xavier Viñas

EDICIÓ DE TEXTOS >

Pitu Basart
Montse Casas

IMPRESSIÓ >

Agpograf

DISTRIBUCIÓ >

Editorial Gavarres (972 46 29 29)
comercial@editorialgavarres.cat

DIPÒSIT LEGAL >

Gi-1102-2006

ISSN >

2013-3685

eg

EDITORIAL GAVARRES

Germà Agustí, 1
17244 Cassà de la Selva
Telèfon 972 46 29 29
www.editorialgavarres.cat

DIRECTOR EDITORIAL >

Àngel Madrià
angel@editorialgavarres.cat

DIRECTOR D'ART >

Jon Giere

ALTRES PUBLICACIONS

www.gavarres.com
www.garrotxes.cat
www.alberes.cat

PUBLICACIÓ ASSOCIADA A >

30ape

editors de revistes i publicacions digitals

> Premi APPEC

'Millor Editorial en Català 2008'

FOTO DE PORTADA:
COMPOSICIÓ REALITZADA
AMB INSTRUMENTS
PROCEDENTS DEL
MUSEU DE L'ACORDIÓ
D'ARSÈGUEL.
AUTOR: XAVIER
LLONGUERAS.

SUMARI

4-5

PRIMERS RELLEUS LES MIRADES DELS (I ALS) FORASTERS

MONTERRAT BESSES (TEXT) // ÀNGEL DEL POZO (IL·LUSTRACIÓ)

7-13

ACTUALITAT

14-19

CONVERSA JOAN MASSA

CARLES PONT (TEXT) // XAVIER LLONGUERAS (FOTOGRAFIA)

20-25

RETRAT DE FAMÍLIA CAL FONT DE SAGÀS

PERE PUJOL (TEXT) // MARTA PICH (FOTOGRAFIA)

26-33

PERFILS

JAUME ARGERICH / JOSEP VILA / JOSEP LAGUARDA / RAMON ORRIOLS

MARCEL FITÉ, BENIGNE RAFART, PERE PUJOL I MONTSE SUBIRANA (TEXT)
ELISABET SERRA, RAMON VILALTA, XAVIER LLONGUERAS I JULI BOVER (FOTOGRAFIA)

35-80

DOSSIER MÚSICS, BALLS I FESTES

CARLES PONT (COORDINACIÓ)

83-99

PATRIMONI

MARC MARTÍNEZ (COORDINACIÓ)

ETNOLOGIA // ARQUITECTURA // HISTÒRIA // LLENGUA // GASTRONOMIA
FAUNA // FLORA // PLANTES I REMEIS

100-103

UNA MIRADA EN EL PAISATGE HIDROGEOLOGIA RECREATIVA A LLO

ALBERT VILLARÓ (TEXT) // XAVIER LLONGUERAS (FOTOGRAFIA)

104-107

A PEU

LES COLÒNIES DEL LLOBREGAT

JORDI-PAU CABALLERO (TEXT I FOTOGRAFIA)

EL CIRCUIT ARQUEOLÒGIC D'EINA

MANEL FIGUERA (TEXT I FOTOGRAFIA)

MEMÒRIA FOTOGRÀFICA INDÚSTRIES I TALLERS

EROLA SIMON (RECERCA FOTOGRÀFICA)

conversa amb l'home dels coprínceps. JOAN MASSA SARRADO HA ESTAT UN HOME D'ESGLÉSIA QUE S'HA DEDICAT A LA POLÍTICA. VA ESTUDIAR AL SEMINARI DE LA SEU, DESPRÉS A SALAMANCA I, FINALMENT, A MUNIC, ON HAVIA DE FINAR EL DOCTORAT. EN EL DARRER MOMENT VA ENRETIRAR-SE DEL MÓN TEOLÒGIC, PERÒ VA CONTINUAR TREBALLANT ENVOLTAT DE SOTANES. HA ESTAT SECRETARI GENERAL DELS COPRÍNCEPS EPISCOPALS, JOAN MARTÍ ALANIS I JOAN-ENRIC VIVES, DURANT MÉS DE TRENTA ANYS. AQUEST ANY 2013 S'HA JUBILAT.

CARLES PONT TEXT

XAVIER LLONGUERAS FOTOGRAFIA

Joan Massa

Va néixer el març del 1947 a casa Pelafó, de Tírvia. El seu pare era fuster i també es deia Joan, fill del llogarret de Comte, a tocar de Gerri de la Sal. La mare, Maria Sarrado, era tirviàna. Els pares del Joan es van conèixer i casar a Tírvia, però al cap d'uns anys van marxar cap a Esterri, on el pare tenia feina a les empreses elèctriques que aquells anys furgaven tots els racons de les muntanyes pallareses. Als 10 anys, si volia continuar estudiant, havia de marxar cap a Sort, o més avall: «A casa no m'ho podien pagar». I el rector d'Esterri, mossèn Manel Farré, ho va tenir clar: 'Aquest nen ha d'anar cap al seminari'. Amb onze anys va fer cap a la Seu.

—Quant temps hi vau estar al seminari?

—«Nou anys, vaig estudiar humanitats, tot el batxillerat, els

tres anys de filosofia i el primer de teologia. Hi vaig ser fins el 1967. Al seminari vam començar 65 alumnes i vam acabar-ne 15. Aquell any 1967 ens presentem davant del rector i del bisbe, Iglesias Navarri, i els diem que els estudis s'han d'actualitzar.»

—Caram!

—«No podia ser que hi hagués classes fonamentalment escolàstiques, classes en llatí... Vam anar a trobar, innocents de nosaltres, el bisbe Iglesias; no va canviar res. Ja no vàrem començar segon. Vam marxar tots! A partir de nosaltres es deixa de fer teologia a la Seu. En canvi, a primer, teníem bons professors que venien de fora: Fermí Casal, Nemesi Marquès o mossèn Fortuny.»

CARLES PONT. Bellver de Cerdanya, 1974. Periodista.
XAVIER LLONGUERAS. Terrassa, 1963. Fotògraf

–Vau ser valents!

–«Al seminari hi va entrar l'escoltisme de la mà de mossèn Pedrals, i això ens va fer obrir el cap. Va ser un bàlsam. Dels quinze alumnes, només tres vam acabar fent teologia, i només un va ser capellà. Per tant, dels 65 que vam començar, només Joan Peretó fa de mossèn a Tremp. L'altre és l'Ermengol Puig, que no és capellà, i jo mateix.»

–El seminari us deixa empremta.

–«El seminari és un internat amb una educació relativament normal. És un sistema espartà, en un edifici que llavors no tenia calefacció! A les sis fèiem mitja hora de meditació, missa i rosari cada dia. La resta era estudi. Si no t'agradaven els estudis ho deixaves. Era molt tradicionalista, amb ulls d'avui.

He valorat, amb un grau molt alt, que als catorze anys traduís Ciceró. Això ens ve de les classes de llatí. Vaig estudiar castellà al mateix temps que estudiava llatí. També grec, però menys. El món clàssic el conec al seminari. I mossèn Vives ens feia català, per allò que els capellans havien de fer missa en la llengua del poble. I mai van dir res! Vives ja ens ensenyava història de la comarca. També la música l'he d'agrar al seminari. 'Ara escoltarem Bach', ens deien. Estàvem emprenyats com una mona, perquè el que volíem era jugar. Però de tant escoltar Bach, doncs, entrava... Quan he posat en una balança el passat amb pros i contres, ho valoro prou bé.»

–Com us tractaven?

–«Era la vida d'un internat. El tema de la pederàstia, per

retrat de família **Cal Font de Sagàs.** CAN FONT ÉS UNA MASIA AMAGADA SOTA EL SANTUARI DE LA GUÀRDIA DE SAGÀS. TOT I QUE ÉS MOLT ANTERIOR, ESTÀ DOCUMENTADA DES DEL 1558. ACTUALMENT, LA SEVA ACTIVITAT PRINCIPAL ÉS EL BESTIAR BOVÍ: 200 MARES DE VACA BRUNA DELS PIRINEUS DESTINADA A CARN I –ACTIVITAT ÚNICA A L’ESTAT– I 25 EXEMPLARS DE BLAU BLANC BELGA PER A SELECCIÓ.

BENIGNE RAFART TEXT
MARTA PICH FOTOGRAFIA

Quatre generacions, a can Font

Per anar a can Font de Sagàs es travessa la urbanització de cal Ramons de Gironella i s’agafa la carretera en direcció a la Guàrdia. Aviat us allunyeu de la part més coneguda del Berguedà, que és la de la capital, la de les poblacions de cada costat de l’Eix del Llobregat més alguna ramificació cap a la zona muntanyenca de Saldes i Gósol, la vall del Bastareny i les Fonts del Llobregat. La carretera de la Guàrdia s’enfila suauement, entre prats de pastura i camps de conreu, aquests primers dies de

primavera tot d’un verd novell, incipient. Molt de tant en tant us creueu amb un cotxe. Enrere heu deixat el formigueig de cada cap de setmana a l’Eix, Gironella, cal Ramons, i us sembla que heu entrat en un altre món. El món amagat de la ruralia, on el treball de generacions i generacions ha bastit un paisatge d’una bellesa equilibrada i formidable. Aquí, els horaris de les jornades de treball no estan delimitats com el món laboral, i els elements arcaics es barregen amb altres de ben actuals.

Fa un ventet suau i només trenquen el silenci les vaques esquellades que pasturen parsimonioses, amb lents moviments de la seva formidable còrpora.

Tot va a poc a poc, a càmera lenta. El trencall de cal Font és a l’esquerra de la carretera a Sagàs, a 4 quilòmetres de Gironella. Després de pocs metres de pista, no asfaltada, ja arribeu a la casa. Han desaparegut les vistes de les muntanyes de sobre Avià i Berga. Cal Font queda una mica enclostat; no hi toca gaire el vent. Coberts, més vaques,

BENIGNE RAFART. Avià, 1954. Mestre de Primària
MARTA PICH. Rajadell, 1975. Fotografia

cabres, una vinya, el vailet metàl·lic, un tractor que passa, pruneres florides de violeta, vora el rec els pollancres esvelts, encara esfullats. Passeu davant la capella de la casa, edificada el 1887, dedicada a la Mare de Déu de Lourdes. El Joan m'explica que «un tiet de la besàvia era capellà, i en morir va deixar uns cèntims per fer la capella. Per la guerra van cremar les imatges i el retaule aquí davant». Joan Pont Costa, nascut el 1947, m'acompanya a l'entrada de la casa. S'hi arriba pujant una escala

adossada a la paret de la capella. L'arquitectura de la masia en denota l'antiguitat i la importància, l'aportació de cadascun dels descendents que hi ha viscut fent-hi modificacions, ampliacions i reformes d'acord amb l'estètica, les necessitats i les comoditats de cada època.

La sala-menjador és espaiosa, rectangular, amb la taula avui solitària però que no costa imaginar-la plena de comensals, quatre generacions, els dies de trobada familiar. Hi ha una pica amb una aixeta, un rellotge de paret, amb

l'esfera i el pèndol decorats amb detalls abarrocats que duu la inscripció 'José Alsina. Berga', «potser fa 150 anys que és a la casa» i l'arbre de família «ens el va fer l'historiador Josep M. Busquets, de Gironella, i no sé com ho hem de fer, perquè s'ha d'eixamplar...». Comença el 1558 amb Francesc Vilagaià, que és de quan data el primer document, que és transcrit al costat de l'arbre. Diu així: «A Ripoll, el dia 2 de març de l'any 1558, l'Illtre. Sr. Pere Galceran de Pinós i Fenollet, Vèscomte d'Illa i de Canet, Senyor de les

Drets, d'esquerra a dreta, en Joan, la Maria Dolors, la Mònica, la Natàlia i en Pep Vilalta, el marit de la Montserrat. Davant, l'Arnau, la Ramona, la Montserrat i en Quirze.

MEMÒRIA FOTOGRÀFICA > INDÚSTRIES I TALLERS

M3

Els rajolers de la Seu. Al Firal es documenta l'explotació d'argila per fer rajols i teules, almenys, des del segle XVI; al segle XX encara hi havia bòbiles i forns de terrissa que proveïen de material de construcció i d'objectes diversos (olles, tupines...) els edificis de la ciutat i la Ribera. Primer terç del segle XX.

AUTOR: FRANCESC PORTELLA

PROCEDÈNCIA: ARXIU COMARCAL DE L'ALT URGELL, FONS MARAVILLA

M4

Fabricació de mantega a la dècada dels anys 40 a la Cooperativa del Cadí. El primer producte de la cooperativa, fundada l'any 1915, va ser precisament la mantega, que es manté com un dels productes estrella d'aquesta indústria tan important per a la ramaderia de l'Alt Urgell i de la Cerdanya.

AUTOR: DESCONEGUT

PROCEDÈNCIA: FONS DE LA COOPERATIVA DEL CADÍ

DOSSIER

MÚSICS, BALLS I FESTES

CARLES PONT > COORDINACIÓ

L'olla grossa dins de la petita [PÀG. 36]

CARLES PONT [Bellver de Cerdanya, 1974. Periodista]

Músics de poble [PÀG. 38]

JORDI PASQUES I CANUT [Olina, 1964. Excursionista i escriptor]

Amb regust de bolero [PÀG. 40]

PILAR MÀRQUEZ [Berga, 1986. Periodista]

Amb un remolc fent d'escenari [PÀG. 44]

MARC MARTÍNEZ [Bellver, 1974. Treballador Social]

Tothom esperava els músics [PÀG. 48]

CARLES GASCÓN [La Seu d'Urgell, 1970. Historiador]

Orquestres puigcerdaneses [PÀG. 52]

ORIOL MERCADAL [Barcelona, 1963. Arqueòleg, paleoantropòleg i museòleg]

MARTÍ SOLÉ IRLA [Puigcerdà, 1954. Estudiós de la història local]

Organyà, terra de músics [PÀG. 54]

MARCEL FITÉ [Coll de Nargó, 1949. Filòleg]

Polques, masurques i pasdobles [PÀG. 56]

GUILLEM LLUCH [Barcelona, 1986. Periodista]

El Jaumet Xic, l'art de fer ballar [PÀG. 60]

QUIRZE GRIFELL [Berga, 1956. Professor de llengua catalana i literatura]

Els Ferrers de Tuixent [PÀG. 62]

MERITXELL PRAT [Bagà, 1988. Periodista]

Lo Fiter de Canelles [PÀG. 64]

MARCEL FITÉ

Entre balls, a picar la dalla [PÀG. 66]

JOSEP NOGUERA [Avià, 1942. Historiador]

Cada diumenge és festa major [PÀG. 68]

MIQUEL SPA [Mataró, 1971. Periodista]

'Salón' Rosa, Club 32 i Gatzara [PÀG. 72]

PERE PUJOL [Ger, 1976. Llicenciat en filologia catalana]

La festa uneix [PÀG. 76]

EVA TOMÁS GONFAUS [Gòsol, 1986. Filòloga]

Si és festa major, ball Cerdà [PÀG. 78]

LLUÍS OBIOLS I PEREARNAU [Adrall, 1985. Historiador]

Altres reportatges: De Vic a tocar a Berga, a Puig-reig, a Llívia... / El conjunt Brasil i els Readers Group / El Sanador, de Berga / A All també es mouen

[PÀGINES 42 / 46 / 67 / 70]

PILAR MÀRQUEZ / MARC MARTÍNEZ / JOSEP NOGUERA / MIQUEL SPA

Perfils: Ramon Sabata / Josep Corominas i Pepita Pons

[PÀGINES 43 / 71]

BENIGNE RAFART / MERITXELL PRAT

El Josep Maria Farré, el Ferrer de Tuixent, amb l'acordió.

Anys 40 // PROCEDÈNCIA:
Arxiu família Farré.

L'olla grossa dins de la petita

Carles Pont > TEXT

Abusar del refranyer pot esdevenir carrincló, però aquesta vegada ens ha estat impossible excloure una dita que sempre ens ha estat molt plaent: 'Posarem l'olla grossa dins de la petita'. Al nostre entendre és difícil definir amb més exactitud allò que passa quan arriben dies de festa, és a dir, les ganes, molt humanes, de fer quelcom impossible. Si us ho estimeu més, el desig de tocar el cel amb els dits, o de tirar la casa per la finestra. De fet, abans més que ara, els dies de festa major eren molt extraordinaris, eren dies de permissivitat i transgressió, esdevenien jorns en què s'obviava la imposada obediència social i política de la fèrria dictadura de Franco. I sense ball no hi havia festa, i sense músics no hi havia ball. De manera que hem fet una aproximació als grans protagonistes de les festes majors, que eren els músics i els balladors. Per això, en aquest dossier, hem conversat amb els joves que van formar part de les orquestres més celebrades de les nostres comarques, dels grups més coneguts arreu; hem explicat quins han estat els pobles més animosos, i quins instruments van ser els més tocats. Ho hem dut a terme amb un primer conjunt d'articles en els quals hem parlat, fonamentalment, de grups i músics. El Jordi Pasques ha escrit del Jaumet

de ca la Rossa d'Oliana; la Pilar Màrquez rememora l'orquestra Atanaga, de Berga; i en Marcos Martínez ha parlat amb els components del duo Sisco i Nando, i del *conjunto* Brasil, de Bellver. A la Seu, el Carles Gascón ha anat a trobar en Josep Clausó per conversar del grup Els Escollits. I a Puigcerdà, l'Oriol Mercadal i el Martí Solé han furgat, aquí i allà, per reconstruir la història de les orquestres Puigcerdanesa, Paulinos o Fabra. Finalment, en Jaume Espluga li ha explicat al Marcel Fité les peripècies musicals de l'orquestra Club Piri, coneguda a mig Catalunya.

Als pobles més petits de muntanya, els costava Déu i ajut trobar i llogar un músic. De fet, el més fàcil era que un veí d'aquells verals fes grinyolar algun instrument per tal que els veïns poguessin moure l'esquelet una estona. L'acordió diatònic, durant molts anys, en va ser el més conegut i celebrat. La música que sortia d'aquest instrument va permetre que molts pobles, gràcies a acordionistes que tocaven d'oïda, poguessin gaudir d'un xic de música el dia de la festa major. En

Guillem Lluch ha parlat amb l'Artur Blasco de la importància de l'acordió diatònic, i explica amb tot detall les trobades que fa anys se celebren a Arsèguel, Maçaners i la Molina.

FOTO: Xavier Llongueras.

En Quirze Grifell ens ha retratat un acordionista molt conegut a Berga, el Jaumet Xic. La Meritxell Prat, en canvi, ha hagut de cercar en els records de la família per explicar la vida del Ferrer de Tuixent. El Marcel Fité ha anat a trobar en Josep Espunyes i, entre tots dos, han reviscut les peripècies d'un músic molt conegut dels Trespunts enllà: lo Fiter de Canelles. En un altre article, el Josep Noguera ens rememora la història d'una festa major de Cornellana i la vida del Delmiro Capdevila: de dia feia de sanador de porcs i de nit, de músic.

En aquest monogràfic dedicat als músics no ens hi podien faltar els balls. En Miquel Spa ha elaborat un reportatge de les sales de balls més modernes, com la berguedana d'Avià, que ja fa més de quaranta anys que la ballen cada diumenge, o la d'All, que en fa menys, però que també té un èxit notable entre els cerdans d'un i altre costat de la ratlla fronterera. També

a Cerdanya, el Pere Pujol ha pogut comprovar com les discoteques històriques de Puigcerdà han edificat vincles ben forts entre els habitants d'una comarca dividida per la política però unida per la gresca.

Finalment, no podíem deixar de banda els balls tradicionals amb fort arrelament al Berguedà i a l'Alt Urgell. L'Eva Tomàs ens explica el ball de les Cosses de Gósol i dels Llanceros de Tuixent, i en Lluís Obiols ha fet un extens reportatge del ball Cerdà de la Seu. Per acabar d'arrodonir-ho tot hem cercat el testimoni d'un músic, el Ramon Sabata de Cal Rosal; i una parella de balladors de Guardiola, en Josep Corominas i la Pepita Pons.

Confiem que els articles d'aquest monogràfic us reportin els millors records dels dies de festa, en els quals no hi podien faltar bones viandes, molta música i ganes de gresca. Bona festa! 🍷

Ball de la festa major de Castell-Ilebre (Peramola), que se celebra el 8 de setembre, el dia de les marededéus trobades. Es pot observar, en segon terme, la parella de la Guàrdia Civil. Principis del segle XX.
PROCEDÈNCIA: Arxiu Francesc Riart (Peramola).

Músics de poble

EL JAUMET DE CA LA ROSSA VA COMENÇAR A FER DE MÚSIC L'ANY QUE ELS REIS LI VAN PORTAR UN ACORDIÓ, MÉS TARD VA ESDEVENIR TOT UN REFERENT A L'ALT URGELL

Jordi Pasques i Canut > TEXT

En les festes majors de pobles i viles, la participació de músics actuant sols o bé acompanyats, provinents de la mateixa comarca, va ser habitual fins a la generalització de les orquestres professionals. També al mateix temps es generalitzaven les facilitats de transport, amb la millora de carreteres i l'increment del nombre de vehicles. La imatge del músic de poble, dedicat a tocar de manera habitual però amb altres ocupacions per guanyar-se la vida, arribant sol o amb altres companys a peu, a cavall d'una mula, en cotxe de línia o amb el camió de la llet, ja ha passat a la història. Els que s'hi dediquen actu-

alment, que encara en queden, a tocar a festes majors de poble, ja hi arriben amb el seu auto i porten còmodament els instruments i el material, amb els avenços electrònics incorporats per tal d'oferir un bon so i repertori.

Els músics de poble van ser un puntal de la cultura popular, ja que permetien el poder realitzar les manifestacions tradicionals amb l'acompanyament de música, que tant era per a balls, saraus, *passacarrers* o cercaviles, processons i misses, concerts de tarda o ballades de sardanes, tot amb un repertori que amb els anys agafava un toc personal, i

donava nom al músic o a la formació que aplegava altres músics companys, que eren del mateix poble o de pobles veïns. Per un general, aquests músics tocaven d'oïda, i si sabien solfeig havien tingut de mestre algun capellà o vicari que en donava classes i tocava l'orgue a l'església. De totes maneres, era l'experiència, i les hores i dies de pràctica, arreu de la comarca, allò que els donava ofici i caràcter. Que a Oliana la tradició de tocar és arrelada, ens ho confirma una referència de l'any 1887, que parla de la banda de música creada pel marit de la mestra de l'escola, anomenat Eusebio,

El Jaume Patsí, el Jaumet de ca la Rossa, amb l'acordiò, dirigint les caramelles d'Oliana. Any 1991 // FOTO: Arxiu Jordi Pasques.

que era professor de cant i de música. Aquest «organitzà una banda de músics que havia sortit ja a tocar en diferents pobles per les festes majors. Durà fins que a la mestra la destinaren a un altre lloc. Componien la banda lo Jaume del Morera que tocava lo cornetí, lo Campané que tocava lo violí, lo Patantam o Armengol que tocava lo fiscorn, lo Basté que tocava lo trompon, lo Cargol de la Váldan que tocava lo cornetí i lo Pau Orrit que tocava lo violí.»

Jaume Patsí Junyent. Per tal de conèixer com els músics de poble van arribar a ser-ho, i la importància de la seva feina de cara a la comunitat, posarem aquí l'exemple del músic d'Oliana, Jaume Patsí Junyent (1920-2003), tot un referent durant gairebé 70 anys a la comarca de l'Alt Urgell. El Jaumet de ca la Rossa va començar de ben petit a fer-se músic. Tot li vingué als 7 anys, quan els Reis li van portar un acordió. El Jaumet el tocava a tothora, sense parar, i ho devia fer amb traça, perquè mossèn Josep Escolà, què era organista de la parròquia, i vivia a la casa del costat, en sentir-lo tocar l'acordió amb tantes ganes, proposà a la mare que el Jaumet aprengués de música amb ell. I allà començà la seva carrera, tocant d'oïda, amb només 9 anys, a les caramelles d'Oliana i mostrant interès per la música a mida que anava a estudi. Però la Guerra Civil li estroncà per uns anys l'aprenentatge, i després de la guerra reprengué els estudis tot sol i sobretot, practicant i afinant el seu estil, ja fos amb l'acordió o amb el violí. L'afició i la necessitat de guanyar-se la vida, van fer que a començaments dels anys 40, anés a tocar a festes majors, amb un altre company d'Oliana, el Ramon

de cal Cubilar, que tocava l'acordió i el Jaumet el violí. I ja de seguit, el 1945, junt amb altres companys músics d'Oliana i altres d'Organyà, crearen l'orquestrina Club Piri, que va durar fins al 1960, i es va fer famosa per tota aquesta banda del Pirineu. El fer de músic els caps de setmana era un complement econòmic a la feina que tenia el Jaumet: una fàbrica de pasta de sopa a Oliana.

Al l'orquestrina Club Piri la van seguir noves formacions que aplegaven el Jaumet i els seus companys: orquestra Creación, el conjunt Alegria—Jaume Patsí, Orencio Carralero, l'Esteve Obac i el Llebra—i el Quartet Ribes. Igualment, anava a festes majors a tocar l'acordió, sol o en companyia, any rere any. A Ossera, per exemple, i a Josa de Cadí hi va anar 20 anys seguits. I pobles com el Querforadat, l'Aldosa de la Massana, Andorra, Altès, i tants i tants altres, van poder gaudir i ballar amb la seva música. Amb la creació de l'empresa d'electrodomèstics Taurus a Oliana, el Jaumet, com gairebé tot el poble, entrà a treballar a la factoria. Era l'any 1964. Tot i això, no deixà de tocar i s'implicà encara més en la participació en les festes populars d'Oliana.

Director de les caramelles. El nen que amb 9 anys ja tocava l'acordió a les caramelles, va acabar dirigint-les durant 62 anys, des del 1941 fins els 2003, any en què va morir, el dia 1 de novembre. Tothom al poble

el recorda tocant l'acordió i dirigint les caramelles, i té la seva imatge gravada en el record. Cal dir que les caramelles d'Oliana són formades per homes i dones, i això dóna molt més color i vistositat en vestits i veus que si només fossin unes caramelles d'homes. I gràcies al ritme—una característica d'ell era girar-se de cop cap al públic, com si els impliqués en el cant—i el bon caràcter del Jaumet, la participació de les caramelles durant molts anys va ser un èxit que continuà després, justament amb els seus fills Jaume i Antoni, que ja tocaven al seu costat.

A banda de director de les caramelles, el Jaumet va dirigir el cor parroquial i va fundar, el 1980, la coral Sant Andreu d'Oliana, que dirigí fins a la seva mort, sempre al peu del canó. A més, tocava a missa major i a les festes assenyalades, l'orgue de l'església, una dedicació altruista i mai prou valorada que continua el seu fill Jaume. A banda d'això, juntament amb l'Antoni Fortuny, va harmonitzar no poques peces, sardanes, havaneres, per a les caramelles, com la que porta el títol 'Oliana', o l'himne de la coral Sant Andreu i els goigs a sant Jaume de Graell, l'aplec on no hi faltava mai el Jaumet, com tampoc havia mancat al de Castell-llebre, a Peramola, on durant anys la gent d'Oliana hi cantava les caramelles el dia de sant Marc 🍌.

El Jaume Patsí Junyent, a principis dels anys 40, amb l'acordió. A la dreta, l'orquestrina Club Piri; el Jaumet és el del centre. Anys 50 // FOTOS: família Patsí Angrill.

Amb regust de bolero

L'ORQUESTRA ATANAGA, DE BERGA, FOU UNA DE LES FORMACIONS INSIGNES DELS ANYS 50 I 60 AL BERGUEDÀ: HI VAN TOCAR MÚSICS COM EL FRANCESC GARCÍA CARRETERO

Pilar Màrquez > TEXT // Marta Pich > FOTOGRAFIA

La música d'orquestra a la ciutat de Berga, entre els anys cinquanta i seixanta, té probablement el nom de l'orquestra Atanaga com a clara referència. I si parlem de l'Atanaga, precursora del que després es convertiria en la cobla Principal de Berga, parlem també d'un home que ha estat sempre involucrat, ja des de llavors, en el món de la música a la comarca del Berguedà. Es tracta de Francesc García Carretero, nascut al municipi de Castro del Río, de Còrdova, i arribat a Catalunya i a l'entorn musical de la comarca d'una forma que avui dia pot arribar a sorprendre: «Vaig estudiar entre quatre i cinc anys al Conservatori de Música de Màlaga; i va ser, a través de tocar a l'exèrcit, a la banda de música de la caserna d'allà, que vaig obtenir una plaça aquí». No era l'única possibi-

litat que tenia: «Podria haver optat per la Guàrdia Civil o a la Marina, sempre com a músic d'ofici, a les bandes de música que tenien aquests cossos; però finalment el destí va ser Berga». I a Berga va acabar quedant-s'hi. «Al principi tocava, sobretot, en uns concerts que fèiem la banda dels soldats de la caserna de Berga els diumenges al ball», afegeix en un català acurat. «N'hi deien l'orquestra Clippers», recorda el seu fill, també Francesc de nom i músic d'ofici, que ha escoltat de sempre aquesta història de boca dels seus pares. «Hi va tocar abans de casar-se amb la mare, l'any 1959, i després es va agafar amb els que n'anomenaven Els Saletes, la que amb el temps va ésser la cobla orquestra Atanaga», comenta.

L'orquestra Atanaga, en la seva primera època, va ser fundada, de fet, l'any 1958 i va durar poc. «Era una barreja de gent de la comarca i de persones que havíem estat a la banda de la caserna. Ens vam posar a tocar pels pobles, a fer-hi balls, que n'hi dèiem, però al principi la cosa es va fer curta, va durar poc, dos o tres anys. Potser per això, amb el temps, vam acabar alhora fent funcions de cobla i d'orquestra, buscant-hi noves possibilitats», apunta ja per si mateix Francesc García Carretero, que va acabar establint-se a la ciutat, tenint-hi els fills, i que sempre més s'ha considerat berguedà.

Com a orquestra, rememora, «amb l'Atanaga, anàvem pels pobles quan era festa major o pel simple fet de ser cap de setmana, i hi tocàvem música de ball; llavors no era com ara, perquè al ball de tarda era on el jovent anava a distraure's». I puntualitza: «Això, actualment, és impensable, ha quedat per a la gent gran». Els balls dels quals parla eren en un ambient «de revetlla, amb boleros i tangos, música que aleshores estava de moda.»

El naixement d'una escola de música. La incursió de Francesc García Carretero en el món cultural de la comarca no va acabar-se aquí i, un cop casat, mentre combinava ja la música amb «la tasca d'administratiu en una empresa de construcció, vinculada a les mines de Fígols»; va involucrar-se, també, en el naixement d'una escola de música municipal a Berga. «En vaig ser professor d'instruments de vent, i em vaig afegir així, quan el centre feia els seus primers passos, a la tasca que havien començat ja la Montserrat Perayre i la Rosa Maria Cabra, que hi ensenyaven solfeig i piano». Durant tota la seva vida, havia tocat el saxo, la tenora i el tible. Així, que va trobar natural ensenyar-hi «tot el que eren els instruments de vent, sense excepcions». Va ser pels volts dels anys setanta quan van treure el col·legi de Sant Joan d'on ara hi ha el Casal de la Gent Gran, i aquella fou l'ocasió per

García Carretero, de jove, tocant el saxo. La seva especialitat sempre van ser els instruments de vent.
PROCEDÈNCIA: Arxiu Francesc García.

convertir el primer pis de l'edifici vell en una escola de música.

«Aquí va oferir-se formació musical abans que a d'altres llocs», explica García Carretero. Està escrit a la història del centre; detalla, a més, que mossèn Josep Armengou ja feia temps que li demanava a l'alcalde, Joan Noguera, que fes una escola on els nens i nenes poguessin aprendre música i «es va escau-

re que van traslladar el col·legi Sant Joan aleshores.»

Ja immers en l'escola de música, doncs, i tocant a la Patum amb la banda del centre, va ser ell mateix qui, amb d'altres exmembres de la formació, va participar en la fundació de la segona època de l'Atanaga, als vuitanta. «Vam aconseguir fer-la durar més, a partir de 1983, perquè vam decidir combinar, ja

llavors sí, plenament, les cites d'orquestra amb les de cobla, això vol dir que podies anar a concursos sardanistes, processons, festes majors, cercaviles, balls de tarda i d'altres. El ventall s'ampliava moltíssim», apunta. A partir de l'any 1992, ja sense les funcions d'orquestra, el conjunt va rebre finalment el nom de cobla Principal de Berga.

I, d'altra banda, la formació que havia començat a prendre forma l'any 1977, en el marc de l'escola de música, va acabar sent la cobla Ciutat de Berga. La integren, en inici, una colla de músics de l'Escola Municipal de Música de Berga, dirigits precisament per Francesc García Carretero.

La nova Atanaga. Amb tot aquesta bagatge musical, de fet, no és estrany que el seu fill n'hagi heretat aquesta passió. Ell també va estar involucrat en el renaixement de l'orquestra Atanaga als 80. «Va ser justament en l'època en què tornava a casa, després de la mili, i més tard vaig estar 24 o 25 anys tocant a la Swing Latino de Manresa», diu, tot i que ara ja fa uns 7 anys que ho va deixar. «Fou el pare qui em va ensenyar el camp que tenia per davant en aquest ofici. Vaig poder estudiar al Conservatori de Barcelona i he estat professor de clarinet, instrument que combinava amb el tible». Per últim, no s'oblida de cap dels mèrits del seu progenitor:

«No ho diu, però va ser un gran defensor i impulsor de la cobla infantil a Berga; després de la Jovenívola de Sabadell, la cobla Infantil Ciutat de Berga, va ésser una de les primeres formacions, d'aquest tipus, que hi hagué per a nens i nenes a Catalunya. En aquella època de la cobla Ciutat de Berga, vam arribar a anar a Holanda, on ens vam trobar amb músics de totes les nacions» 🎷

El Francesc García Carretero ha rebut diversos premis al llarg de la seva trajectòria musical. A sota, una de les primeres fotografies que conserva de la cobla orquestra Atanaga. Ell és el segon per l'esquerra de la fila de baix // PROCEDÈNCIA: Arxiu Francesc García.

Tothom esperava els músics

EL JOSEP CLAUSÓ, AMB PROP DE TRENTA ANYS DE MÚSIC A LES ESQUENES, HA VISCUT EN PRIMERA PERSONA GRANS TRANSFORMACIONS EN AQUESTA PROFESSIÓ

Carles Gascón > TEXT // Pep Graell > FOTOGRAFIA

Qui no ha somiat algun cop a tocar en un grup musical amb els amics de la colla? Cap a principis dels anys seixanta, un neguit d'aquesta naturalesa va fer que el Josep Clausó i tres amics seus es presentessin a casa de l'Isidre Marvà, aleshores una veritable institució en l'ensenyament de la música a la Seu d'Urgell. Amb quinze o setze anys, els quatre amics tenien les coses molt clares: volien formar un conjunt per anar a tocar pels pobles. Per això els calia aprendre de música. Convençut per aquesta claredat d'idees, el senyor Marvà no s'hi va poder negar, malgrat que s'estimava més començar quan els nens eren més petits, perquè deia que llavors tenien més facilitat per aprendre. Combinant els estudis amb la feina —el Josep va començar a treballar durant aquells anys a la Cooperativa del Cadí— van fer el que van poder: mentre d'aquells quatre amics del primer dia només en continuaven dos, ell i un altre, que un dia arribaria a ser el seu cunyat, el Josep aprenia solfeig i saxòfon i en poc temps ja començava a actuar en públic, bé interpretant sardanes amb la tenora en la cobla la Creación, de la Seu, bé amb un grup que van crear aleshores: els Escollits.

El músic al costat del 'jefe'. Amb els Escollits, el Josep es va estrenar com a músic de festa major, si bé també participaven en altres esdeveniments, com ara les caramelles

de Castellciutat. Format per quatre músics, tots ells de la Seu, el grup va recórrer bona part de la Cerdanya i de l'Alt Urgell durant un parell de temporades, amb un saxo, un acordió, un violí i un equip de so molt justet —el Josep puntualitza que a molts pobles encara no hi havia llum— per amenitzar amb la seva música el que era considerat com el gran esdeveniment festiu de l'any. «Haviem de tocar una mica de tot, perquè la festa major aplegava gent de totes les edats, i els gustos eren molt diferents». De fet, solien començar per cantar durant la missa major: «quan venien a contractar-te, abans i tot de demanar-te pel preu, et preguntaven si faríem la missa cantada». Durant els primers temps del grup, la missa encara era en llatí, però s'adaptaven a tot, i si els veïns en sortien contents, ja se'ls havien guanyat.

Un cop fora de l'església, els músics tocaven un ball de vermut o un *passacarrers* durant tres quarts d'hora, i després a dinar. El Josep conserva un molt bon record d'aquesta primera època en què tot eren atencions de cara als músics. «La gent ens esperava i se'ns repartien entre les cases del poble». A l'hora de dinar, cada casa en volia acollir algun, i allà on li tocava li era reservat un lloc d'honor, «a la vora del *jefe*». En aquelles grans taulades de vint-i-cinc o trenta

convidats, no veïen mai el plat i la copa buits. La mestressa sempre s'encarregava que no els faltés res i, malgrat no conèixer ningú, els músics s'acabaven sentint com de la família. Després del dinar, tot eren penes i treballs per encarar el ball de tarda amb el pap ben ple. De vegades, també es quedaven a sopar i a dormir, perquè havien de fer el ball de nit. En aquest cas, novament es repartien entre les cases: «Ens preparaven les millors gales, amb uns matalassos gairebé tan alts com una persona, i llençols de puntes: no ens podia faltar res». El Josep recorda que en aquells temps no cobraven gaire, però tampoc no tenien cap més despesa que el taxi que els portava a la festa i els tornava a casa. D'aquesta manera podien ajustar els preus.

Tangos, pasdobles, rock... Però la pàtria no perdonava, i alguns dels Escollits van ser cridats per anar a servir-la. Això va acabar amb el grup pels volts de 1967. A la tornada del servei militar, el Josep, amb dos amics més de la Seu, un d'ells el seu cunyat, i un soldat que tocava a la banda del quarter de Castellciutat, van crear un nou grup, els Nobles, amb el qual tocava tres o quatre temporades més. Amb el soldat de la banda, van incorporar al grup un bateria, si bé el Josep també va aprendre a tocar aquest instrument per poder canviar i descansar una mica de tant estar dret, «perquè mentre tocava la bate-

DEKORS

ria podia seure». També van adaptar una mica el repertori als nous temps. Ara els valsos, els tangos i els pasdobles s'alternaven amb algun rock que començava a demanar el jovent, tot i que no en tenien gaires al repertori dins d'aquest estil musical, perquè «no eren un grup de guitarres i la cosa sonava com sonava». Amb tot, sempre queia alguna peça de les melòdiques dels Beatles, els Sírex o els Mustang.

Continuaven tocant a les festes majors, però començaven a freqüentar també les sales de ball i els hotels per animar les vetllades de la clientela. Els instruments i l'equip eren cada vegada més voluminosos, i van haver de fer-se fer un remolc que enganxaven al taxi que els portava a tocar. Així també podien anar a tocar més lluny, sense deixar de banda els llocs més habituals de la rodalia de la Seu i de la Cerdanya. Un any els van contractar per tocar la nit de cap d'any a un hotel de Salou. Van sortir amb el taxi de la Seu a migdia, amb la idea d'arribar al destí cap a les nou del vespre, amb la mala sort que van trobar-se amb una nevada de gairebé mig metre cap a Belltall, més avall de Tàrraga, i van quedar bloquejats per un camió que s'havia entravessat al mig de la carretera. Tapats dins del cotxe amb mantes, no es van poder moure fins que no va arribar la Guàrdia Civil i no van apartar el camió, i se'ls va fer tardíssim. Van arribar a Salou passada la mitjanit. El director de l'hotel, que havia hagut d'entretenir els seus clients amb música de tocadiscs, treia foc pels queixals i no els volia creure. «Li vam haver d'ensenyar la neu estacada al remolc», recorda el Josep. Però aquell dia, la seva quota de mala sort encara no s'havia esgotat. El director de l'hotel els va apressar per improvisar un concert pel que quedava de nit i, en endollar els aparells, va petar tot per la condensació provocada pel canvi sobtat de temperatura dins

A dalt, el Josep Clausó amb el saxòfon que l'ha acompanyat durant anys. A baix, tocant a la sala La Rotonda d'Andorra. Any 1971 // PROCEDÈNCIA: Josep Clausó.

Organyà, terra de músics

EN JAUME ESPUGA, D'ORGANYÀ, ERA UN DELS MÚSICS MÉS ACTIUS I CONEGUTS QUAN LA MÚSICA D'ACORDIÓ DOMINAVA LES ERES, LES PLACES, ELS APLECS I LES SALES DE BALL

Marcel Fité > TEXT // Elisabet Serra > FOTOGRAFIA

En Jaume és d'Organyà, jo de Nargó, a cinc quilòmetres de distància. «Recordo que a Nargó –en tota la conversa en Jaume no m'ha dit ni una sola vegada Coll de Nargó: es nota que és del país!– hi havia baixat a peu, amb l'acordió penjat al coll. Després hi baixava amb bicicleta. I més tard, amb moto. La bicicleta l'havia d'amagar a darrere del lloc on tocava. El jovent de Nargó era molt entremaliat i si podien em *desbotien* les rodes. Alguna vegada havien arribat a passar per sota de la tarima per fer-ho! Una altra vegada, em van *ensamascar* el seient de la moto. I quan ja hi anava amb el dos cavalls, em van descargolar el tap de la gasolina

i se'l van endur...» De tota manera, en Jaume, que sempre ha estat una bellíssima i molt comprensiva persona, a Nargó hi va tocar una infinitat de diumenges a la tarda. «En aquell temps, a la tarda anava a Nargó, i a la nit, a Fígols. Cada diumenge...»

En Jaume és un apassionat de la música d'acordió, de tota la vida. De fet, es pot dir que hi va néixer. «El meu pare –Pere Espuga– ja tocava l'acordió diatònic, i a la festa del meu bateig, segons una foto que recordo, hi va haver tres acordions, tots tres diatònics: el meu pare, en Ricard Muntaner –lo Fiter– i un tercer que no conec». A l'edat de vuit

anys ja sabia solfeig. «Si algú xiulava una cançó, jo de seguida en feia la partitura. El meu pare tocava d'orella les cançons de sempre. Però quan en sortia alguna de moderna, comprava la partitura i jo la hi entonava; ell de seguida l'agafava». De l'edat de deu anys ja té fotos amb l'acordió. Però el seu debut no va ser fins que tenia quinze anys, a Fígols. «Hi vaig anar amb el meu pare. Primer, va tocar ell unes quantes peces. I després vaig començar jo, tocant tot sol. La primera peça que vaig tocar va ser el vals 'Virgen de amor'. Aquella presentació en societat devia omplir de goig el pit del seu pare: «El meu padrí es deia

El Jaume Espuga, al costat de fotos antigues i el seu mètode per aprendre a tocar l'acordió especial per a la mà esquerra.

Espuga Muntaner, i venia de la mateixa família de Cambrils que lo Fiter de Canelles.»

Dels quinze als setze anys es va estar a Barcelona. «Estudiava música d'acordió a l'acadèmia Mozart. Allà, hi vaig coincidir amb en Joaquín Gomar –un gran acordionista, que va ser campió del món, i era molt conegut a la zona de Berga– i amb l'artista Francesc Dubé. En Jaume va ser proclamat el primer acordionista de Catalunya l'any 1959. L'any 1960 va quedar segon del concurs estatal que se celebrava a Madrid. «Se'm va escapar una nota...», ens diu, lamentant-se'n. I aquell mateix any, a Pavia, representant Espanya, hi va quedar en el tercer lloc, entre els setze països que hi participaven. Com a acordionista, va tocar en gairebé tots els pobles de la vall alta del riu Segre. Actualment, ha elaborat un mètode per a acordió, especial per a la mà esquerra, i participa en trobades a Navàs, la Molina, Solsona, Oliana, la Seu, Guils de Cerdanya...

L'orquestrina Club Piri. En Jaume Espuga es va incorporar a l'orquestrina Club Piri «cap a l'any 1955 i hi vaig tocar diversos anys. Ens ho combinàvem una mica segons les demandes. A les festes grans hi anava l'orquestra completa. Però, de vegades, ens adaptàvem i fèiem fins i tot dues orquestres.»

Ens mirem una fotografia de l'orquestrina, que va sortir a la portada de la revista *Lo Banyut*, i els records d'en Jaume es disparen: «El de la bateria és el Joan Vilana, de cal Macianes. El de l'acordió, en Jaume Patsí, d'Oliana; el de la trompeta és el Miquel Graell, pare, –més tard, el pare tocava el contrabaix i el seu fill, que també es deia Miquel Graell, passaria a tocar la trompeta. A més d'aquests, encara hi havia l'Esteve Soldevila –l'Estevet d'Organyà–, que tocava el saxo alt; en Josep Torrent, que tocava el saxo i el violí; en Josep Soldevila,

lo Marquetó, que tocava el trombó de colissa –quan aquest no venia, el substituïa en Ramonet Manyanic, lo Monet, que normalment tocava el bombardí i el baix, i portava la veu cantant, la melodia–; en Josep Aràjol, que tocava el clarinet, i jo que hi tocava l'acordió i, de vegades, hi feia de segon trompeta. Tots eren d'Organyà, tret d'en Patsí i d'en Torrent, que eren d'Oliana. El director era en Miquel Graell, pare. I el segon era en Manyanic, lo Monet, rememora el Jaume Espuga.»

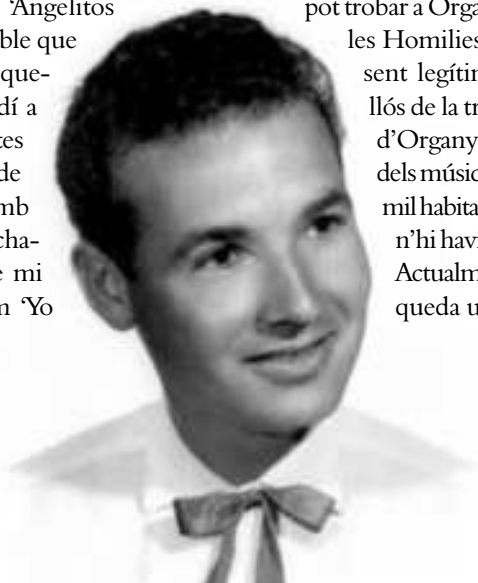
Actuaren en moltíssims llocs de la contrada: «Oliana, Nargó, Peramola, Tragó, Organyà, Bellver i, en general, a tota la vall del Segre Alt, incloent-hi Andorra. Però també a la Vall d'Aran i a la Conca de Tremp». Les grans festivitats tenien un protocol bastant establert. «Començàvem per la missa cantada, amb acordions i violí, i a quatre veus: l'àngelus, el tedèum... Després hi havia el concert a la plaça, abans de dinar –naturalment, durant el franquisme, sense sardanes. Als aplecs, encara es tocava mentre la gent dinava, i després es feia l'aplega –recapta per pagar els músics i mantenir la festa. També s'hi feia algun dels balls típics del lloc: el ball Pla –per exemple a l'aplec de Castell-llebre–, i després ja s'anava cap al ball, a Peramola, a Tragó o allà on fos... Arribats al lloc, ja començava el ball de tarda, i després venia el de nit.»

Encara que es recorda més de la música que no pas dels títols, en Jaume evoca algunes de les cançons d'aleshores. «Tocàvem les cançons segons l'època: 'Niña encisera', 'La lluna', 'Angelitos negros', aquell pasdoble que es deia 'No te puedo querer', amb el bombardí a duo amb les trompetes i l'acordió... La sessió de tarda se solia tancar amb un tango, 'Adiós muchachos compañeros de mi vida...' i un vals com 'Yo

vendo unos ojos negros...' I després venia el sarau, amb la 'mitja hora' i el ball fins a les quatre de la matinada.»

El repertori de carnaval. Els Músics d'Organyà –abans de la guerra es deien així– tenien un repertori propi per als dies de carnaval. «Era un repertori exclusiu, que per la guerra (1936-1939) es va perdre. En van cremar les partitures. Després, els músics més grans, les tocaven de memòria i jo les vaig agafar d'oïda. Ara les he recuperades i n'he fet un casset. Hi ha cançons com 'La polca d'Organyà', el 'Ball Pla', 'Lo lliberal', 'Lo Miquelet', 'La Pepa', 'La cançó dels Vilançats', el 'Ball de la Banya'. Un dels participants del recorregut portava una banya i, si trobaven algú que treballava, se l'embanyava i se'l conduïa cap al poble; allà se li feia pagar una ronda de beure. Aquest ball només es ballava a Organyà. Tenia com a finalitat *arroplegar* tothom qui es trobava al carrer i conduir-lo a la plaça on es feia el ball. La festa més grossa es feia el dimarts de carnaval. La gent ballava pel carrer agafada del braç, fent gresca, saltant i recollint altra gent», comenta el Jaume.

Els balls de la plaça també tenien el seu toc característic. «Un ball molt curiós era 'El vileno'. La gent s'agombolava i feia una pinya que s'enfilava enlaire com un castell. A la plaça també s'hi tocaven havaneres com 'Sabateta baixa', 'Volem pa amb oli'... Recordo que tancàvem la sessió amb el 'Vals de l'alegria'. Ara el casset amb aquestes cançons només es pot trobar a Organyà, al local de les Homilies». El Jaume se sent legítimament orgullós de la tradició musical d'Organyà: «Era el poble dels músics. No arribava a mil habitants, i de vegades n'hi havia setze o disset. Actualment només n'hi queda un...» ■

Polques, masurques i pasdobles

ARSÈGUEL, MAÇANERS O LA MOLINA FA ANYS QUE ORGANITZEN TROBADES D'ACORDIONISTES, QUE HAN ESDEVINGUT CLAUS PER EVITAR-NE LA DESAPARICIÓ AL PIRINEU

Guillem Lluch > TEXT

Fa molts anys, pràcticament cada festa major de l'Alt Urgell o de Cerdanya, era amenitzada per un acordionista de la contrada. L'acordiò diatònic era un instrument que havia fet ballar moltes generacions, al ritme de pasdobles, tangos o txa-txa-txa. Als anys setanta, però, aquest instrument es trobava en franca decadència al Pirineu, i únicament el seguien tocant, en algunes festes o trobades d'amics, els històrics acordionistes que portaven tota la vida fent-ho. La pervivència de l'instrument i de la seva pràctica corria el risc de desaparèixer, ja que la gent jove no prenia el relleu, i els acordionistes que sempre l'havien tocat eren cada cop més grans. L'any 1976, però, el que va començar com un sopar d'amics a la plaça major d'Arsèguel, ha acabat convertint-se en el revulsiu que ha permès no tan sols salvar la pràctica de l'acordiò sinó estendre-la i fins i tot posar-la de moda entre els més menuts de moltes escoles pirinenques.

La trobada d'acordionistes d'Arsèguel, efectivament,

va néixer l'estiu de l'any 1976, gràcies a l'empenta d'Artur Blasco, i a l'ajuda de Gaspar Viladomat. Artur Blasco, establert a Arsèguel, l'any 1965, després de viatjar durant molts anys pel nord d'Europa, portava deu anys fent recerca en el món de l'acordiò al Pirineu. Blasco va conèixer aquest instrument durant les seves estades a Suècia, on sovint sentia tocar l'acordiò en un parc d'Estocolm, i a Islàndia. En aquest darrer país, hi estigué treballant un any, enrolat en un bacallaner que treballava per la zona de Groenlàndia, i sovint per la ràdio hi sonava el so d'un acordiò, que era un instrument molt practicat pels esquimals.

El Fiter de Canelles. Un bon dia, tot passejant pels carrers de la Seu, aprofitant uns dies de vacances a Catalunya, Blasco va quedar astorat en sentir les notes d'un acordiò que tocaven la mateixa polca que tants i tants cops havia sentit en aquell parc d'Estocolm. Qui la tocava era el Ricard Muntaner, el Fiter de Canelles, que, en paraules seves, era «l'últim acordionista de carrer que quedava al Pirineu», i va ser llavors quan Blasco va decidir iniciar tot el procés de recuperació de l'instrument. De fet, el projecte el va començar un any després, quan va decidir abandonar definitivament els països nòrdics i establir-se de nou a Catalunya, en aquest cas al Pirineu. Aquest procés de recerca, que va cul-

minar deu anys després amb la creació de la Trobada d'Acordionistes d'Arsèguel, va ser laboriosa, tal com explica el mateix Blasco, «ja que van ser uns anys per anar coneixent, amb l'ajuda del Fiter de Canelles, a tots els acordionistes que anys enrere havien tocat, de refer repertoris, d'adobar acordions...».

Amb tota aquesta feina de recuperació a l'esquena, Blasco va decidir que calia ajuntar a tots aquests acordionistes en una vetllada d'estiu, i que toquessin el repertori que havien estat interpretant tota la vida. La primera edició va ser molt familiar. «Li vaig demanar al Gaspar Viladomat, del Molí d'Arsèguel, que m'ajudés a muntar unes quantes taules per sopar a la plaça, i *vem* fer venir un bon grup d'acordionistes», recorda l'Artur. Aquella primera vetllada va permetre, a més, que es tornés a tocar, després de molts anys de prohibició, la cèlebre cançó del Gall Negre. «La dictadura la va prohibir perquè la considerava anticlerical, i l'any 1976, a la primera trobada i tot just després de la mort del dictador, *vem* decidir tornar-la a tocar», explica l'Artur. «A la primera edició no li'n *vem* dir ni trobada, senzillament va ser un sopar de famílies i amics. Va ser una nit memorable», afegeix.

Des d'aquella vetllada inicial fins a dia d'avui —a la trobada d'Arsèguel hi toquen acordionistes de tot el món— hi ha hagut una progressió espectacular. A poc a poc, la trobada es va anar conso-

L'Artur Blasco, amb un acordiò diatònic // FOTO: Marta Pich.

lidant i va anar agafant pes. L'Artur explica que, «primer va córrer la veu entre un grup de portuguesos que vivien a Andorra, i que també van voler venir a tocar. Després se'n van assabentar un grup d'italians, i després ja va acabar essent-se per tot arreu.»

Figures de la música tradicional. El fet d'anar creixent ha donat a la trobada d'Arsèguel un aire molt especial, ja que ha pogut combinar la presència d'acordionistes del Pirineu de tota la vida, amb reconegudíssims músics de països com ara l'Uruguai, Colòmbia, l'Argentina, el Quebec, Irlanda o Rússia. Pel que fa als músics d'aquí, durant molts anys hi van tocar el Ricard Muntaner, el Fiter de Canelles; el Climent Julià, més conegut com el Jaumetó de Saulet, de Pallerols del Cantó; l'Esteve Tarrés, l'Estevet de cal Sastre, de l'Alzina d'Alinyà; l'Esteve Ubach, de la Seu; el Francesc Santvicenç, el Ferrer del Quer; el Josep Jordana, el mític Comare de Toloriu, el Ton Pubill, el Ponet d'Ansovell, o el Pere Cases, l'Agustinet de Pallerols, que va ser l'autor del *Gall Negre*. La majoria d'ells

feia molts i molts anys que no tocaven, i l'Artur va aconseguir ajuntar-los i fer-los reviure musicalment. L'experiència de reunir, ja de força grans, els millors representants de la música tradicional pirinenca ens evoca, salvant totes les distàncies, al que Ry Cooder faria uns anys després, tot rescatant gairebé de l'oblit aquella entranyable generació de músics cubans—Compay Segundo, Rubén González, Ibrahim Ferrer, Omara Portuondo o Pío Leyva—, al voltant del projecte de *Buena Vista Social Club*.

Per altra banda, la presència d'acordionistes d'arreu del món ha anat creixent any rere any, gràcies en grandíssima part a la feina que ha anat fent l'Artur, que ha signat convenis i s'ha reunit amb qui fes falta per portar a Arsèguel els millors acordionistes del planeta. Amb el Quebec, va signar un conveni amb el *Carrefour mondial de l'Accordéon*, una cèlebre trobada que se celebra a Montmagny. Amb Irlanda, mentrestant, l'Artur va haver de contactar personalment amb el ministeri de Cultura, per tal de poder disposar d'una representació de la música folk irlandesa. Gràcies a aquestes

gestions, va poder fer venir a Arsèguel diversos grups que barregen l'acordió i el violí.

Blasco, però, destaca especialment les gestions que va haver de fer per aconseguir portar acordionistes russos a la trobada. «Vaig contactar amb l'agregat cultural del consolat de Rússia, i després de molts esforços i d'insistir molt, em va assegurar que farien venir alguns dels millors acordionistes russos», recorda l'Artur. I, efectivament, així va ser, ja que en les següents edicions van arribar a Arsèguel reconegudíssims músics del conservatori de Moscou, com ara Vladimir Denissenkov, considerat durant molt de temps com el millor acordionista del món, així com Guennady Kalmikov o Jury Rechetov. Fruit d'aquesta barreja d'orígens, els estils de música que es poden sentir a la trobada són ben variats, però l'Artur en destaca bàsicament cinc: «la polca, la masurca, el xotis saltat, el vals i el pasdoble.»

Maçaners, capital de l'acordió berguedà. La d'Arsèguel, és sens dubte la trobada que ha agafat més volada, tant

A l'esquerra, el Josep Jordana, el Comare de Toloriu. A la dreta, el Francesc Santvicenç, el Ferrer del Quer // PROCEDÈNCIA: Arxiu Museu de l'Acordió d'Arsèguel. REPRODUCCIÓ: Xavier Llongueras.

Lo Fiter de Canelles

EN RICARD MUNTANÉ, CONEGUT COM LO FITER, NO SABIA SOLFA, COM TANTS ALTRES ACORDIONISTES I MÚSICS DEL PIRINEU DE TEMPS ENRERE

Marcel Fité > TEXT

Per acostar-nos a la figura de l'acordionista Ricard Muntané, lo Fiter de Canelles, comptem amb la valuosa col·laboració del poeta i escriptor peramolí Josep Espunyes, conegut i amic del músic, i gran coneixedor de la seva trajectòria vital i artística. «El conec des de l'any 1970 o 1971. Recordo que un dia el vam anar a buscar per tocar a Peramola. De seguida em va caure molt bé. El recordo amb una mirada neta i una rialla franca, que reflectia el seu esperit. Era, realment, un bon jan i això el perdia: hi havia qui abusava de la seva bonhomia...»

Lo Fiter i en Josep Espunyes de seguida van congeniar. «Li vaig parlar del meu interès per la cultura popular i tradicional, i ell estimava la música en profunditat, sobretot la música d'acordió. El seu sentit de la música li venia de família; el seu pare, que era de Cambrils, ja tocava el violí. Tot i que cobrava per les seues actuacions, la seua millor paga era el fet de tocar per a la gent; com més parelles ballaven, més content estava. Li agradava de comunicar l'alegria de viure. Era un home que havia patit: havia perdut la seua primera dona, encara jove, la Montserrat, i després s'havia tornat a casar amb la Conxita. Amb la primera dona hi va tenir un fill i una filla, amb la segona, dues filles.»

L'Espunyes i lo Fiter van connectar de seguida. «M'explicava coses que no coneixia: em parlava, per exemple, dels *pegataires* de l'Al-

zina i d'Alinyà, i sempre en un català molt genuí. Era un home, a més, d'una gran sensibilitat, que fins i tot componia. I tocava cançons tradicionals: valsos, pericons, masurques... sense oblidar els balls més moderns! Sempre tocava d'orella. Va crear 'Lo pericon del Fiter'. Extraordinari, molt viu i alegre! Avui hi ha qui l'anomena 'Lo pericon català', fet que enfosqueix la seva projecció social i històrica, i també en el temps.»

Partitures amb xifres. Lo Fiter, com tants altres acordionistes i músics del Pirineu de temps enrere –pensem, per exemple, en la famosa cobla de corda que hi havia hagut a Nargó, dirigida per Ramon Ginestà, lo Belo, i formada per dues guitarres, dos llauts i una bandúrria– no sabia música. «Per compondre es valia d'un sistema personal que ell s'havia fet. Funcionava amb xifres. Quan li venia la inspiració, s'ho anotava

en qualsevol cartró, i després ho passava a una llibreta. Ara, la família en conserva les partitures. Fins i tot les ha facilitat a altres músics, però ningú no les ha sabut desxifrar.»

Una de les actuacions del Fiter que més recorda és la de la Festa Major de Peramola. «Cada any en feia la cloenda. Era durant el berenar-sopar que es fa en una font del terme i que paguen les noies. A partir que el vaig conèixer, lo Fiter no hi va faltar mai. Ell tocava l'acordió i jo, de vegades, l'acompanyava amb la guitarra. Lo Fiter era un home que et feia sentir la música i l'alegria de viure. Encara recordo els crits d'ànim, dirigits als balladors, per engrescar-los... A Peramola hi va venir fins al 1984 o 1985, en què ja li fallava la vista. Va morir l'any 1986, als 90 anys.»

En Josep Espunyes té un gran record del Fiter. «L'apreciava i el respectava, perquè era un home de pensament: li agradaven les màximes i les sentències, i era molt observador. Lo Fiter era una persona innocent, però no pas ignorant! Una vegada, el vaig pujar a veure a Canelles, acompanyat d'una noia molt maca. Dissimuladament, ell em va dir: 'Me la pots deixar deu minuts?' I jo li vaig contestar: 'Si ho vol ella, vint i tot'. Aleshores ell em va dir, amb la seva rialla franca: 'No és pas per a fer-hi res mal fet! Si jo hi parlo només que *sigo* deu minuts, ja sabré com és. I llavors sabré si et

El Josep Espunyes i lo Fiter de Canelles, en plena actuació. Any 1975.

PROCEDÈNCIA: Arxiu Josep Espunyes.

convé o no et convé. Perquè *vatres*, los joves, sabeu *lo* que voleu, però no sabeu *lo* que us convé.»

El Josep Espunyes recorda moltes anècdotes del Fiter. «L'any 1981 va baixar al Boix, per un casament. Em va venir a trobar expressament, i em va dir: 'Sé que tens la mare malalta. Jo no tinc gaires cèntims, però los pocs que tinc, són a la teua disposició, si et convenen. Jo sé què és tenir un malalt a casa i no tenir una pesseta, com em va passar amb la malaltia de la meua primera dona'.»

Pocs dies abans de morir, en Josep Espunyes el va anar a veure. «L'home ja estava a les acaballes. Seia en un sofà, mig estirat i en un estat de somnolència. De sobte, va obrir els ulls i em va conèixer. De seguida va demanar l'acordió, però ja no tenia força i no el va poder tocar.»

«Lo Fiter i l'acordió eren un tot», reflexiona l'Espunyes. «Ell tocava mentre hi

havia una parella al ball. No se'n cansava mai. Mentre hi havia gent que ballés, ell continuava tocant. El que més goig li feia eren les parelles que s'havien format al so de la seva música.»

La gorra i les ulleres. En Fiter tenia dos acordions. Primer tocava amb el diatònic, després se'n va comprar un amb teclat de piano. «El que li agradava, a ell, era el diatònic. Quan venia a Peramola, sempre portava el diatònic. Recordo que la seva salutació sempre era: 'He vingut per fer-vos divertir!' El veig encara amb la seva camisa, sempre botonada fins al coll, el gec o l'armilla, la gorra tradicional, les ulleres... i amb lo peu dret marcant el ritme. L'esquena dreta, una mica tirada enrere i modulant el ritme amb el coll.»

Lo Fiter era molt conegut a la contrada. Havia actuat molt i en moltes de

les seves poblacions: Altés, Arsèguel, Bassella, Fígols, Gavarra, Montanissell, Nargó, Ogern, Organyà, Peramola, la Seu d'Urgell, Tiurana, Valldarques, lo Vilar de Cabó...

En els darrers temps, Canelles, el poble d'en Fiter, es va anar despoblant. Ell s'hi va mantenir sempre fidel, i en va ser un dels darrers habitants, si no el darrer. En aquella època, en Fiter, que ja gairebé no hi veia, es distreia baixant a tocar a Nargó, a la font Fresca, al costat de la carretera d'Andorra. En aquell punt s'hi formava un mercat bigarrat de productes del país. Hi solia anar cada tarda. Jo vaig intentar evocar i homenatjar el personatge en un dels meus contes, 'Música d'acordió', del llibre *Històries de vellador*. Pagès Editors, Lleida, 1997. Heu-ne aquí un fragment: «(...) De seguida em va conèixer per la veu. Va tocar unes quantes peces del seu repertori, que jo vaig escoltar embadalit. Tènia al meu davant l'aigua tranquil·la del llac i els turons sinuosos i esmolats de la vall de Perles. Per un instant em va semblar que la seva música i aquell paisatge es fonien. Les notes que sortien del seu vell acordió voleiaven en doina per la superfície de l'aigua i s'enfilaven cap a les cingleres pelades com un núvol de volves de flor de card—angelets i bruixes—suaument impulsades no sé si pel vent o pel ritme de la música. (...) En acabar em va dir que no podia passar sense tocar. I que també li agradava de tocar per a les muntanyes i per als arbres i per als moixons, però que de vegades trobava a faltar les persones... De sobte em va dir: Què hi ha aquí davant nostre?, què hi veus? La pregunta al principi em sobtà. 'L'estany, l'estany de les Campanetes', li vaig contestar contorbat. 'Saps que hi veja, ara mateix, quan tocava, jo?' I, sense donar-me temps de contestar va continuar: 'Hi veja los teus padrins ballant lo dia que es van casar, i los teus pares i tota la gent del poble que tots aquests anys han ballat al so del meu acordió. Vénen cada tarda i convertixen l'estany de les Campanetes en una pista de ball, i jo els veig com ballen i com riuen' (...)»

El Ricard Muntané, lo Fiter de Canelles, amb el seu acordió tocant al mercat de la font Fresca, a Nargó.

PROCEDÈNCIA: Arxiu Nuri Pujol.

M5

Mina de lignit d'Estavar. Principis del segle XX.

AUTOR: DESCONEGUT

PROCEDÈNCIA: FONS JOSEP M. MARTÍ TERRADA.

ARXIU COMARCAL DE LA Cerdanya

M6

Detall del taller de les Indústries Electròniques ABET, de Puigcerdà. En primer terme, alguns dels magnetòfons que es fabricaven a la dècada dels 70.

AUTOR: DESCONEGUT

PROCEDÈNCIA: FONS INDÚSTRIES ELECTRÒNIQUES ABET. ARXIU COMARCAL DE LA Cerdanya

PATRIMONI

MARC MARTÍNEZ > COORDINACIÓ

PATRIMONI ETNOLOGIA

Per Sant Lluç, els trumfos a aixopluc [pàg. 84-85]

CARLES RIU [Berga, 1987. Etnocòleg]

PATRIMONI ARQUITECTURA

El Casino Teatre Ceretà [pàg. 86-87]

ORIOL MERCADAL [Barcelona, 1963. Arqueòleg, paleoantropòleg i museòleg]

PATRIMONI HISTÒRIA

Treballadors 'saltataulells' [pàg. 88-89]

QUERALT SOLÉ [Barcelona, 1976. Historiadora]. NEUS MORAN [València, 1979. Llicenciada en Belles Arts]

PATRIMONI LLENGUA

Tot s'acaba a la vall d'en Lleres [pàg. 90-91]

ENRIC QUÍLEZ [Puigcerdà, 1972. Informàtic]

L'Enric Colell i la Roser Balletbò amb el farcit de carnaval // FOTO: Xavier Llongueras.

PATRIMONI GASTRONOMIA

Farcit de carnaval [pàg. 92-93]

MARC MARTÍNEZ [Bellver, 1974. Treballador Social]

PATRIMONI FAUNA

El cabirol [pàg. 94-95]

JORDI DALMAU I AUSÀS [La Seu d'Urgell, 1972. Tècnic forestal i ornitòleg]

PATRIMONI FLORA

Les roses salvatges [pàg. 96-97]

PERE AYMERICH [Guardiola de Berguedà, 1963. Biòleg]

PATRIMONI PLANTES I REMEIS

L'herba fetgera [pàg. 98-99]

JOAN MUNTANÉ [Alp, 1952. Farmacèutic]

El Casino Teatre Ceretà

Seu principal del moviment de renaixença cultural i social, «el casino de dalt» actuà com a lligam entre la societat cerdana i la colònia de forasters

La seva edificació cal emmarcar-la en l'afany de renovació social i cultural dels cerdans de la fi del segle XIX, homes i dones cansats de suportar guerres, bandositats i continuats setges d'un i d'altre costat. Una il·lusió vital que rebé l'impuls definitiu amb el descobriment de la Cerdanya i de Puigcerdà per part de les elits urbanes de grans industrials, professionals lliberals i destacats polítics i intel·lectuals. La primera temptativa de posar en marxa un centre sociocultural la documentem a mitjan segle XIX, però només durà dos anys, i el 1860, un altre, també aixecat en la propietat de Ramon Cosp, va córrer igual sort. Poc després, l'obert al Café del Siglo fou tancat pel Govern Civil al cap de només tres anys. Aleshores, les guerres carlistes aturaren noves temptatives, fins que el 1878 es fundà l'associació Casino Ceretano i un any després s'inaugurava el seu centre, a casa del pròcer local Josep M. Martí. Vers el 1890 ja es posava de manifest la necessitat de construir un edifici major, que seria aixecat en el terreny ocupat

segles abans pel bastió de Sant Agustí del Fort Adrià, probablement aprofitant part dels seus fonaments.

El primer projecte. Datat de 1891 i de tall neoclàssic, correspon a Calixt Freixa i Pla. Fou un arquitecte que es prodigà al Pirineu, atès que projectà el santuari de la Mare de Déu de Núria (1889), la Torre de Riu a Alp (1896), el Centre Obrer de Llivia, la reforma del Palau Episcopal de la Seu d'Urgell, la Torre del Remei a Bolvir (1910), la torre de Salvador Bernades a Puigcerdà i la restauració d'algunes esglésies romàniques. Morí a Llivia, el 24 de febrer de 1920. L'11 d'abril de 1892 s'iniciaren les obres, i l'1 de gener de 1893 s'inaugurà, malgrat restar inacabat. La seva construcció, conjuntament amb la de cal Truñó o «casa gran», finca plurifamiliar de pisos acabada el 1885, fomentà una ràpida urbanització del sector i motivà l'expansió de la població vers l'estany.

«Se construirá el edificio en el ángulo que forma la Plaza de Barcelona con el paseo del Plá del Fort, llamado antiguamente

calle de Belloch, dando frente al obelisco de la Plaza de Cabrinety, en un solar de 38.000 palmos de superficie, ocupado por las que ya pueden considerarse tres secciones que constituyen el conjunto de la obra proyectada, y son: el Teatro, el Casino, propiamente dicho, y el Picadero.»

El teatre ocupava 300 m² i l'entrada principal s'havia de fer a la plaça de Barcelona, mitjançant un pòrtic de quatre metres d'amplada per nou de longitud, amb tres portes situades al fons, que corresponien als tres arcs semicirculars de la façana, dels quals el central es destinava a baixador per als que arribaven en carruatge. Hi havia dobles portes als testers; les de la dreta donaven a un petit cafè —que alhora feia la funció de vestíbul d'ingrés a la galeria alta del teatre—, mentre que a l'esquerra una comunicava amb el guarda-roba, i l'altra portava a un petit vestíbul del saló de descans i reunió, de 110 m², el qual menava al teatre i a la sala d'espera del casino. L'entrada del casino era al passeig o carrer del Pla del Fort, i el centre de la façana es corresponia amb

el curt carrer que menava a la plaça de Cabrinety —l'actual dels Herois. El vestíbul amidava 29 m² i disposava de nou portes: tres que donaven a l'exterior, una quarta per accedir a la secretaria, la de la dreta comunicava amb el saló de descans, la del xamfrà menava al passadís dels lavabos, la del front a la biblioteca (37 m²), la de l'esquerra, a la cuina, i un ample corredor conduïa al saló-café (100 m²); a un costat

El Casino Teatre Ceretà en una postal de l'impressor (Jean) Maurice Tesson de Limoges (MTIL), vers 1925-1930.
PROCEDÈNCIA: Fons del Museu Cerdà.

tenia la saleta de contracció (22 m²) i a la seva esquerra les sales de sofàs (35 m²) i de billars (61 m²). A migdia, aquest cafè mirava al carrer del Pla del Fort, i a ponent al passatge del Picadero. Annexos a aquest pas hi trobàvem els vestidors, la tribuna, la quadra, el guardaarnès, el graner i el pallier.

No obstant, el febrer de 1892, el mateix arquitecte deia: «*No reúne, en verdad, el proyecto todas las condiciones apetecibles, ni satisface tampoco á su autor, pero la falta de local y el irregular perímetro del solar, unido al corto ingenio del que suscribe, han privado á este de dotarle de todos aquellos detalles que podría reunir, y reunirá, sin duda, si todos los amantes del proyecto le auxilian con sus luces y valiosa cooperación.*»

El segon projecte. El 31 de juliol de 1904, un incendi destruïa gran part del teatre, però només dos anys després aquest tornava a obrir les portes, obra de l'arquitecte Josep Domènech i Estapà, el qual conreà un estil més personal i eclèctic. S'inclinà per la racionalitat i el funcionalisme, més que no pas pels vells canons del classicisme i l'historicisme,

ahora que cercava d'allunyar-se dels corrents de moda, com el modernisme. Malgrat això, obtingué un ample reconeixement, i és considerat un dels més bri-

llants d'entre els anomenats «premodernistes» o creadors del modernisme, si bé aquesta relativa ambigüïtat estilística també ha fet que no hagi estat suficientment reconegut.

A la façana del casino, unes cares o màscares avui passen força desapercibudes per a la majoria dels vianants. Aparentment es tracta d'al·legories relacionades amb la tragèdia i la comèdia, les arts escèniques i potser també directament amb el carnestoltes. Entre elles, un filòsof de l'antiguitat clàssica, un home amb un barret ample de palla –que sembla representar un segador i potser simbolitza la pagesia o la fecunditat–, un altre duu barret de mitja copa –potser símbol de les classes benestants i la intel·lectualitat–, i algun possible personatge de la *Comedia dell'Arte*, com Arlequí.

Domènech i Estapà, a Barcelona, és coautor de les reformes a l'església de Sant Andreu de Palomar, l'Acadè-

mia de Ciències i el teatre Poliorama, el palau de Justícia, el palau Ramon Montaner, la facultat de Medicina, l'asil per a cecs Empar de Santa Llúcia –posterior museu de la Ciència i actual CosmoCaixa–, l'observatori Fabra, l'edifici de Catalana de Gas i Electricitat, l'església de la Mare de Déu del Carme i el convent dels Carmelitsans, l'estació de la Magòria, i director de les obres de l'hospital Clínic.

Les darreres reformes. Es van dur a terme sobretot el 1933 i a la dècada de 1990. La projectada per Xavier Solà Cot s'acabà el 1997: les llotges de la planta baixa i les laterals d'ambdós amfiteatres s'hi van haver de suprimir per poder fer cinema. A més, es van fer noves obertures per donar llum al soterrani, i unes finestres a sota dels finestrals de la planta baixa. Al primer pis hi ha l'amfiteatre i les sales de la societat del Casino; i al segon, el segon amfiteatre. A l'interior, les diverses sales conserven l'estructura dissenyada per Domènech, i hi podem observar els sostres motllurats amb guix; i al saló octogonal, una gran làmpada de braços adquirida a València vers el 1970.

A dalt, a l'esquerra, el teló de boca del Teatre Ceretà // FOTO: Fons Juan Bertran Bertran, Arxiu Comarcal de la Cerdanya, Puigcerdà. 1910-1930. A la dreta, la façana del teatre; al detall, una de les màscares de la façana del casino.

una mirada en el paisatge

ALBERT VILLARÓ TEXT

XAVIER LLONGUERAS FOTOGRAFIA

Hidrogeologia recreativa a Llo

Hi ha alguna cosa com d'antinatural en les aigües calentes que brollen del terra, a una temperatura sempre constant i amb unes composicions químiques sovint extravagants, que només deuen semblar normals al doctor Oliver Rodés. Sí, a estudi ens van dir allò que el nucli de la terra és una bola terrible de ferro fos, sotmesa a unes pressions indecenes, de la qual només es poden esperar manifestacions en forma de guèisers, terratrèmols i explosions volcàniques. Per tant, res de més natural que d'allà baix les coses pugin bullint: si el més lògic seria que l'escorça terrestre fos tota com el parc de Yellowstone. Però la propaganda tradicional de les fonts proposa la frescor de les aigües com una de les seves virtuts essencials. On rau, doncs, la gràcia d'escaldar-te amb una aigua que pot fer, a més, olor d'ous podrits? És una paradoxa, però els humans som així d'inconsistents i volubles. Volem una cosa i la contrària, tot al mateix temps, si pot ser. Aigua freda i aigua calenta, com si la natura fos una banyera d'hotel. La fascinació que sentim per l'infern i les calderes de Pere Botero, amb les

emulsions sulfúriques de tramoia de pastorets, hi ha de tenir necessàriament alguna cosa a veure.

Res de més centreeuropeu que un balneari, que és l'hàbitat natural d'aristòcrates decadents i senyoretetes de mirada lànguida. Pensem en Baden-Baden, o Karlovy-Vary, on Bach acompanyava el príncep Leopold de Köthen a prendre les aigües. Als balnearis el temps hi discorre lentament, fora de la *trebolosi* del món, amb horaris civilitzats, menús equilibrats, partides de bridge a mitja tarda i salons de lectura. A la Cerdanya, però, les manifestacions de la cosa termal són d'un altre caràcter, essencial, més tel·lúric i, al mateix temps, casolà, sense tanta escenografia rococó, fetes a la mida exacta de les aspiracions del país.

Els romans eren uns animalots sense sentiments, sí, però s'ha de reconèixer que procuraven anar sempre nets i polits. Els *cives* de la veïna Julia Lybica remullaven els seus *culus* llatins als banys de Dorres, on diuen que algunes de les piscines de granit que hi ha en funcionament ja eren utilitzades fa dos mil anys. Aquest va

ALBERT VILLARÓ. La Seu d'Urgell, 1964. Escriptor
XAVIER LLONGUERAS. Terrassa, 1963. Fotògraf

ser potser el primer intent de domesticació, que és el preu que hem hagut de pagar per la civilitat i l'ordre. I és que no podem anar vivint sense normes, com ho feien els nostres avantpassats neolítics. Ja es veia prou bé que no podien continuar aquelles expedicions el dia de Cap d'Any, al mateix temps salvatges i innocents, en què tots anàvem a fer-nos passar la ressaca de la festa al safareig de Dorres, al punt exacte de temperatura de confort, mentre fora de l'aigua glaçava o fins i tot t'hi trobaves un panorama tot nevat. Era una experiència lisèrgica. Des de fa uns anys, les surgències termals cerdanes han estat reconvertides en amables establiments, on et fan

pagar una mòdica entrada que, malgrat que ens agradin moltíssim les coses que són gratis, total, fa que la teva participació en aquell trosset de paradís quedi del tot legitimada i no t'hagis de sentir culpable de passar-t'hi tota l'estona que vulguis, fins que acabis convertit en una pansa humana.

Segur que els geòlegs tenen una explicació convincent per justificar que a Llo, just al peu del Puigmal –i, per tant, a la mítica capçalera del Segre– la terra s'obri i en surti un doll de trenta metres cúbics a l'hora, que es diu aviat, d'aigua a la molt humanal temperatura de trenta-nou graus, que és com tenir una miqueta de febre. Ens és igual el que ens diguin, que si són filtracions relativament recents, de fa només deu mil anys, que si l'origen és al Puigmal, que si la composi-

«Des de fa uns anys, les surgències termals cerdanes han estat reconvertides en amables establiments, on no t'hagis de sentir culpable de passar-t'hi tota l'estona que vulguis, fins que acabis convertit en una pansa humana»

reixen o, si més no, queden aparcades momentàniament al vestuari. És com un retorn a l'úter que no hauríem d'haver abandonat mai, per evitar-nos els disgustos encadenats de la vida terrenal. Cap fred, cos calent. Hi ha bombolles, sí, i són artificials, però no fan cap nosa, ans al contrari: relaxen i estoven. I el millor de tot ha de ser anar-hi al pic de l'hivern, entrar a la bassa així que obren, a les deu en punt, i esperar que el sol mandrós del gener acabi de superar l'obstacle de les muntanyes i acabi d'il·luminar el fons de la vall. I és que, per deu miserables euros, no es pot demanar res més. Bé, molt modestament, reivindico que, un dia al mes, o ni que sigui un cop per temporada, institueixin el dia del nudista. És la meua modesta aportació. Sense cap altre particular, aprofito l'avinentsa, etcètera ☺

ció de l'aigua ve, en l'escala dels beneficis per a la salut, immediatament després de la de Lorda, i sense intervenció mariana. Com si és el mateix Satanàs que obre l'aixeta i omple les piscines. Els banys de Llo han de ser hivernals, necessàriament. Qui vol passar més calor a l'estiu? I ha de ser una experiència exterior. Sí, està molt bé que n'hi hagi de coberts, i que formin part de l'oferta. Però la veritable dimensió èpica de l'experiència consisteix a enfrontar-te a la temperatura que faci fora, com més baixa sigui millor i com més conill vagis tu millor. Surts, reps la patacada tèrmica i, tot seguit, et capbusses dins de les piscines, i a partir d'aquest moment totes les misèries del món desapare-

Les colònies del Llobregat

EN UN TRAM DE 32 KM, ENTRE CAL ROSAL I BALSARENY, TROBEM 18 COLÒNIES TÈXTILS, AMB 18 RESCLOSES PER APROFITAR LA FORÇA MOTRIU DEL RIU

Jordi-Pau Caballero > TEXT I FOTOGRAFIA

En el curs mitjà del riu Llobregat, hi ha la concentració fabril més important del món. En un tram de 32 km, entre Cal Rosal –al Baix Berguedà– i Balsareny –al nord del Bages–, trobem 18 colònies tèxtils, amb 18 rescloses per aprofitar la força motriu del riu. Colònies creades a partir de mitjans del segle XIX i fins a inicis del segle XX, que han transformat el paisatge del riu amb un senyal identitari propi i, a la vegada, també, la forma de vida d'una part important de la població del Baix Berguedà en el decurs de més d'un segle. Totes les colònies disposaven d'una estructura similar: el sector productiu, on es concentrava la fàbrica, els magatzems, els tallers, la resclosa i la turbina; i el sector d'habitatge, on trobem els pisos dels treballadors, la casa de l'encarregat, la torre de l'amo, l'església, l'escola, l'economat, el teatre... L'itinerari que us proposem és una ruta al voltant del riu, que us per-

metrà conèixer un paisatge fluvial i visitar unes quantes colònies.

Inici a Cal Rosal. Seguirem un tram de l'itinerari senyalitzat com a PR C-144 que connecta les poblacions de Cal Rosal, al Berguedà, i Balsareny, al Bages, resseguint aigües avall el curs del riu Llobregat. Discorre entre camps de conreu, boscos i una frondosa vegetació de ribera, i ens permet contemplar nombroses colònies tèxtils. L'inici de la ruta és a Cal Rosal. Per accedir-hi amb automòbil des de Berga, cal prendre la C-16 en direcció sud-est cap a Gironella i, des de Manresa, la mateixa carretera C-16 en direcció nord cap a Berga –en ambdós casos, desviant-se a la sortida de Cal Rosal. També s'hi pot arribar en transport públic, tant a l'inici com al final del recorregut proposat, amb la companyia Alsina Graells-ATSA. Una combinació de transport

privat i de transport públic ens podria permetre no haver de desfer camí per recuperar el vehicle. Tanmateix, el PR està degudament marcat amb senyalització vertical, que ens ofereix nombroses alternatives –accés a les colònies i retorn al sender, accés i enllaç amb altres camins i rutes– amb la qual cosa podem dissenyar la nostra ruta a mida.

Sortirem de Cal Rosal, des de l'aparcament de la via verda que porta cap a Pedret –trobarem un pal indicador i un plafó informatiu del PR C-144–, recorrent l'itinerari riu avall, de nord cap a sud. Podrem contemplar la fàbrica i el convent de la colònia Rosal. Travessarem el riu Llobregat pel pont vell de la carretera, passant per davant del recinte de la fàbrica i creuant l'antiga C-16 per un pas soterrat amb escales. Ens tornem a acostar al riu i baixarem en direcció sud cap al molí de Minoves i l'edifici de l'escola. Creuarem de nou el Llobregat pel pont

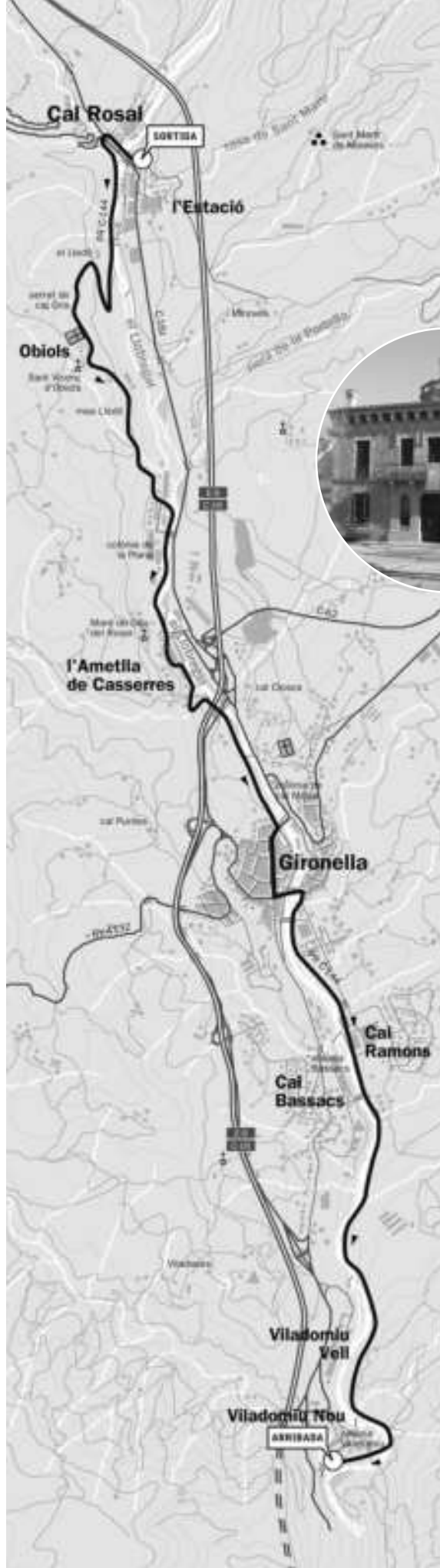
nou d'Orniu (s. XVIII), contemplant les restes del pont vell, d'origen medieval, destruït durant la Guerra de Successió (1702-1714), i seguirem pel camí fins a l'església de Sant Vicenç d'Obiols, una joia del romànic berguedà del segle IX (2,04 km). Continuarem pel camí de l'esquerra (sud-est) que passa pel costat del mas Lledó i retorna al riu, tot accedint a la colònia de la Plana, en no gaire bon estat. Dava-llarem cap a la fàbrica de la colònia i, a la vora del riu, continuarem per un caminet fins al final de la

Vista general de la colònia Viladomiu Vell.

zona industrial. Passarem vora el canal i la fàbrica de l'Ametlla de Casserres, en un espai força ombrívol, i dirigint-nos cap al passeig de la colònia, on trobarem, encimbellada a mà dreta, l'església, edifici d'estil neogòtic d'una sola nau. Arribarem a l'antic pont de les Febres, a l'altre extrem de la colònia. Continuarem per la pista i, després de passar per sota la carretera C-16, agafarem un corriol que voreja el canal d'aigua i porta a la font del Balç (km 5,37).

Tot just arribant a la vila de Gironella, trobarem la colònia de cal Metre, situada dins del nucli urbà. Seguirem direcció sud pel carrer principal –l'avinguda de Catalunya–, per tornar cap a l'esquerra pel carrer Balmes, tot girant a la dreta pel carrer de Farguell, per creuar el Llobregat pel pont vell, d'estil gòtic, i on es representa l'obra *L'11 de setembre a Gironella*, declarada d'interès turístic per la Generalitat de Catalunya. Tot seguit girarem cap a la dreta, en direcció sud, per travessar la riera de la Riba i continuar pel canal de cal Metre. Seguirem camí riu avall, tot passant per les piscines, vorejant el riu, per arribar a la colònia Bassacs, on hi ha edificada una imponent torre senyorial. Sense creuar el riu, continuarem per un camí que discorre entre pollancres i camps, arribant a la resclosa de Viladomiu Vell (8,52 km). En aquest punt, trobarem els plafons d'un petit itinerari circular que permet pujar fins al mirador de cal Lluent. El PR segueix en direcció sud, vora el riu, passant pel costat de la palanca de Viladomiu Vell, que no creuarem llevat que vulguem visitar la colònia, i de la resclosa de Viladomiu Nou. Travessarem el riu per la palanca de Viladomiu Nou, després el canal i l'espai de la fàbrica, per pujar a la colònia i visitar la Torre de l'Amo de Viladomiu Nou, fi del nostre recorregut (10,2 km) 📍

SORTIDA Cal Rosal (486 m)
ARRIBADA Viladomiu Nou (431 m)
TEMPS 2 h 15 min
PUNT MÉS ALT Cal Rosal (486 m)
ELEMENTS D'INTERÈS HUMÀ La ruta de les Colònies Tèxtils del Llobregat és un itinerari amb elements d'interès humà per excel·lència, una ruta d'arqueologia industrial que configura el Parc Fluvial de les Colònies del Llobregat.

Tots els elements arquitectònics de les colònies ens expliquen un aspecte o altre de com visqueren milers de berguedans durant dècades, i en diverses generacions. Canals, rescloses, palanques que creuen les aigües plàcides d'un riu en permanent estiatge a causa del seu aprofitament, encara avui dia, per fer treballar les turbines i produir electricitat. És d'interès, la visita a la Torre de l'Amo, de Viladomiu Nou, on hi ha la seu i l'oficina de turisme del parc

UNA ÈPOCA PER FER-LO Tot l'any
ALTRES PROPOSTES A banda de les colònies i equipaments descrits en l'itinerari, és recomanable visitar el museu de la colònia Vidal de Puig-reig, on en Jepet i la Consol, dos personatges d'època, us poden ensenyar la colònia el primer dissabte de cada mes. Aquest museu es pot visitar tot l'any, en una visita guiada que dura unes dues hores. En el decurs de la visita podreu veure, a l'antic teatre de la colònia, un audiovisual sobre la seva història, els seus fundadors i com hi era la vida. I visitar un habitatge de l'època, la peixateria, la primera sucursal de Caixa de Manresa fora de la ciutat, l'escola, la turbina, i els telers. També podeu acostar-vos a Balsareny, a cercar el punt en què la ruta de les Colònies connecta amb la sèquia de Manresa

Al detall, la torre de l'Amo de Viladomiu Nou.

les nostres vaques,
el nostre Pirineu

www.cadi.es

www.urgelia.es